

פסק הרמב"ם שכלי מצופה אינו מקבל טומאה

שנינו במשנה במסכת חגיגה (כו:): כל הכלים שהיו במקדש טעונוי טבילה [- אם נטמאו], חוץ ממזבח הזהב ומזבח הנחושת, מפני שהן כקרקע, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים, מפני שהן מצופין.

ובפשטות כוונת חכמים לתת טעם אחר לדינו של רבי אליעזר, שיש לטהר את המזבחות כיון שהם מצופים, ועל כך מקשה הגמרא (כז:): אדרבה, כיון דמצופין נינהו, מיטמאו. ומיישבת הגמרא בשני אופנים: א' אכן חכמים חולקים על דעת רבי אליעזר וסוברים שיש לטמא אף את המזבחות, ועל כך נותנים טעם לדבריהם 'מפני שהן מצופין'. ב' עיקר סברת חכמים שאפשר לטהרם גם לולי דברי רבי אליעזר, וזאת משום שהם כלי עץ העשוי לנחת [- שאין עומדים לטלטל] שהוא טהור, ואין צורך להגיע לסברת רבי אליעזר שהם כקרקע. אלא שמוסיפים חכמים שאין לרבי אליעזר לטעון שאין להם דין כלי עץ כיון שהם מצופין, כי למרות ציפויים בטל הציפוי לגוף המזבח והרי הם ככלי עץ העשוי לנחת.

והנה הרמב"ם (כלים פ"ד ה"ד) פסק: חיפויי המיטה טהורין, וכן כל החיפויין, בין שהיו של עץ או של עור או של מתכת, טהורין. שנאמר "אשר יעשה מלאכה בהם" - פרט לחיפויי הכלים. ומוסיף הרמב"ם: וכן כלי עץ או עצם שיש בהן בית קיבול, שציפה אותן במתכת, טהורין ואינן מקבלין טומאה - מאחר שציפן בטלן [- לציפוי] והציפוי עצמו טהור כמו שביארנו, ע"כ. כלומר, שמלבד טהרת הציפוי כשלעצמו מכח הפסוק, סובר הרמב"ם שגם כלי עץ המצופה במתכת - טהור, כי הכלי בטל לציפוי והציפוי עצמו אינו מקבל טומאה.

והראב"ד בהשגותיו תמה על פסק הרמב"ם: אמר אברהם, לא ידעתי מהו, ולא מצאתי לו שורש דבר. ואדרבה, ראוי להיות בהיפך, שאפילו אם לא היה לכלי בית קיבול וציפהו במתכת - מקבל טומאה על ידי ציפויין. וכן מצינו במקצת מקומות שהכלי בטל לגבי ציפוי.

ראיית הרמב"ם מהמשנה בחגיגה ותמיהת הרא"ש שענין במשנה ולא בגמרא

ובמשנה במסכת כלים (פי"א מ"ד) תנן: קלוסטרטא טמאה, ומצופה טהורה. ופירש הרמב"ם: אם היה זאת הקלוסטרטא מאחד מאלו המתכות - הנה היא תקבל טומאה, לפי שהיא יש לה שם בפני עצמה. ואם היה מעץ והיא מחופה מברזל או זולתו מן המתכות - הנה היא טהורה, והוא אמרו 'ומצופה טהורה' - לפי שכלי עץ כאשר היה מחופה בכלי מתכות לא יקבל טומאה, ואפילו היה לו בית קיבול, ע"כ. וביאור הרמב"ם במשנה זו שווה לפסק דינו לגבי כלים מצופים.

ואמנם הוסיף הרמב"ם והביא ראיה לביאורו: כמו שהתבאר בסוף חגיגה, כמאמר חכמים שמזבח הזהב והנחושת לא יקבלו טומאה, ושמו הסיבה בזה מפני שהם מצופין... וזהו ענין אמרם בחגיגה, שהוא כאשר חיפה אותן - ביטל אותן.

על ראייתו של הרמב"ם מדברי הגמרא בחגיגה, תמה הכסף משנה (שם) תמיהה רבה: ויש לתמוה עליו, דממקום שבא הוי איפכא. שהרי הגמרא מקשה שכיון שמצופים הם היה ראוי לטמאותם, ומיישבת הגמרא מה שמיישבת. אך עכ"פ מוכח שהציפוי אינו סיבה לטהר את הכלי המצופה, אלא אדרבה - סיבה לטמאותו. וכיצד הביא הרמב"ם ראיה מדברי הגמרא לשיטתו שכלי עץ המצופה מתכת אינו מטמא, והניח דברי הגמרא בצ"ע. וכך מקשה גם הרא"ש (כלים שם), וכתב על פירוש הרמב"ם: והוא עיין במשנה ולא עיין בגמרא. וכתב על כך הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (הפרדס שנה לז חוברת י עמוד 8) שבודאי אין לומר כן על הרמב"ם. ותמה עוד על הראב"ד שחלק על הרמב"ם מסברא ולא הזכיר שבגמרא מפורש להדיא היפך דעת הרמב"ם.

ומהר"י קורקוס (הו"ד בכס"מ) כתב שלדעת הרמב"ם יש לדחוק בדברי הגמרא, שבזה גופא נחלקו שני התירוץ בגמרא. כי התירוץ הראשון סבר שאכן ציפוי הכלי הוא סיבה לטמאות את הכלי, ולכן פירש שחכמים חולקים על רבי אליעזר וסוברים שאף המזבחות טמאים. ואילו התירוץ השני סובר כסברת הרמב"ם שכלי מצופה אינו טמא כיון שהוא בטל לציפוי והציפוי עצמו אינו טמא מכח דרשת הפסוקים שהביא הרמב"ם.

ולפי זה יהיה ביאור לשון הגמרא, שכך אומרים חכמים לרבי אליעזר, מה דעתך לטמא את הכלי כיון שמצופה הוא במתכת? מטעם זה אכן יש לומר שהכלי בטל לציפוי, אך מאידך גם הציפוי עצמו אינו סיבה מספקת לטומאה כיון שהוא אינו חשוב מספיק והוא בטל אגב הכלי. ואכן סברא זו אינה דוקא במזבח, ואינה מחמת שהמזבח הוא כלי עץ העשוי לנחת, אלא סברא כללית בכל כלים מצופים, שהם בטלים לציפוי והציפוי אף הוא אינו מטמא כיון שאינו אלא ציפוי ואינו חשוב. והגר"מ פיינשטיין כתב על ביאורו שהוא דחוק, שכן לדעת הרמב"ם מה שטהור הציפוי אינו משום שהציפוי בטל לכלי, אלא ממיעוט הפסוק כפי שהביא הרמב"ם.

קושיית מהר"י קורקוס מדין ציפוי השולחן וחילוק הגר"ח בין השולחן לשאר כלים

ועוד איתא בגמרא בחגיגה (כו:): על דברי המשנה שהיו מזהירים את עמי הארץ שלא יגעו בשולחן, ומקשה הגמרא מדוע יש חשש בנגיעתם בשולחן, והלא השולחן כלי עץ העשוי לנחת הוא ואינו מקבל טומאה, ומיישבת הגמרא שהשולחן אינו כלי העשוי לנחת כיון שברגלים היו מגביהים אותו

טומאת

כלים

מצופים

יום שלישי ה אדר ב

חגיגה דף כז

ומראים אותו לעולי רגלים. ושוב מקשה הגמרא 'ותיפוק לי משום ציפוי', ורש"י פירש שקושיית הגמרא היא על מה שהקשתה הגמרא שלא יקבל טומאה מחמת היותו כלי עץ העשוי לנחת, וכיון שהוא מצופה זהב אם כן אינו כלי עץ. ומיישבת הגמרא: שאני שולחן דרחמנא קרייה עץ, דכתיב 'המזבח עץ... וידבר אלי זה השולחן'.

והקשה מהר"י קורקוס (הו"ד בכס"מ שם) שלדעת הרמב"ם מה מקשה הגמרא 'ותיפוק לי משום ציפוי', הלא לדעת הרמב"ם כלי מצופה אינו נטמא מחמת הציפוי. ולכן ביאר מהר"י קורקוס שלדעת הרמב"ם קושיית הגמרא אינה על קושיית הקודמת שהשולחן הוא כלי עץ העשוי לנחת כמו שפירש רש"י, אלא קושיית הגמרא היא על גוף דברי המשנה שיש להזהיר את עמי הארץ שלא יגעו בשולחן ויטמאוהו, שעל כך מקשה הגמרא 'ותיפוק לי משום ציפוי', דהיינו שהשולחן אינו מקבל טומאה כיון שהוא מצופה, והציפוי עצמו אינו מקבל טומאה כיון שציפוי אינו מקבל טומאה - וכדעת הרמב"ם.

והגר"ח (על הש"ס, חגיגה כו:) כתב ליישב קושיית מהר"י קורקוס על דעת הרמב"ם באופן אחר. שיש לחלק טובא בין כל הכלים ובין השולחן, כי בכל הכלים הציפוי אינו מעיקר הכלי ולכן אין הציפוי מטמא וכדרשת הרמב"ם מ"כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם". שונה מכך ציפוי השולחן שדינו ככלי מתכת, וכמו שפסק הרמב"ם (בית הבחירה פ"א ה"ח): המנורה וכליה והשולחן וכליו ומזבח הקטורת וכן כלי השרת, אין עושין אותן אלא מן המתכת בלבד. ואם עשו אותם של עץ או עצם או אבן או של זכוכית - פסולין, ע"כ. וכיון שדינם להיות כלי מתכות, על כרחך שהציפוי הוא עיקר הכלי, ולכן דנה הגמרא שיש לטמאות את הכלי מחמת ציפוי. ועל כך מיישבת הגמרא דשאני שולחן דרחמנא קרייה עץ, ואינו בטל לציפוי.

הצעת האבן האזל שלענין טומאה קרייה עץ אך לענין חשיבות הכלי חשוב כלי זהב

ובאבן האזל (ביהב"ח שם) תמה באמת על עיקר פסקו של הרמב"ם שאם עשה שולחן מעץ שהוא פסול, ממסקנת הגמרא - שהרי לפי פשוטו מבואר בגמרא למסקנא שהשולחן הוא כלי עץ, ואף שבעלמא אזלינן בתר ציפוי - והשולחן היה מצופה זהב - מכל מקום שולחן שאני דרחמנא קרייה עץ. ואם כן כיצד פסק הרמב"ם שכלי שרת העשוי מעץ פסול.

והציע האבן האזל לחלק ולומר שמה שמבואר בגמרא דרחמנא קרייה עץ היינו רק לענין טומאה, אבל בעיקר חשיבות הכלי הוא חשוב זהב מחמת הציפוי - ולכן פסק הרמב"ם שאף את השולחן צריך לעשות מזהב דוקא ולא מעץ, כי סוף סוף אחרי שציפהו נחשב השולחן ל'שולחן זהב'. אך דחה זאת הגר"ז, שהרי הרמב"ם סובר שלעולם יש לטהר כלי עץ המצופה מתכת, וכיון שזהו דין כללי בכל כלי שהולכים בו אחר הציפוי, אם כן אין זה רק לענין טומאה אלא לכל דבר, שאין אנו מחשיבים את הציפוי כעיקר הכלי - ואם כן חזרה הקושיא למקומה שכן מוכח שהשולחן יכול להיות עשוי עץ. והאריך האבן האזל לבאר שיטת הרמב"ם באופן נפלא יעווי"ש בדבריו.

חילוק הגר"מ פיינשטיין בין כלי עץ שציפהו מתכת לכלי העשוי מעץ ומתכת

והנה הזכרנו קושיית מהר"י קורקוס מהמבואר בגמרא שיש לטמאות את השולחן מחמת ציפוי, ותמה המהרי"ק שלדעת הרמב"ם אדרבה מחמת הציפוי יש לטהרו, שכן כלי מצופה בטל לגבי ציפוי והציפוי כשלעצמו אינו מקבל טומאה. על יישוב קושייה זו עמד רבי משה פיינשטיין בדברים שנשא בחגיגת סיום סדר מועד של חברה לומדי דף היומי, וזאת בהקדמת שני חידושים בדברי הרמב"ם.

תחילה מדקדק הגר"מ פ" את דברי הרמב"ם, שלגבי דין הציפוי עצמו כתב הרמב"ם: כל הציפויין, בין שהיו של עץ או של עצם או של עור או של מתכות, טהורין. ואילו לגבי דין הכלי לא ציין הרמב"ם אלא: וכן כלי עץ או עצם שיש בהם בית קיבול, והשמיט את דינו של כלי מתכת מצופה. ומייסד הגר"מ פ" שהרמב"ם למד שהציפוי אינו מבטל את השם כלי, אלא רק שהציפוי מבטל את ה'בית קיבול' של הכלי, דהיינו שאין הכלי חשוב כלי מקבל, כיון שאינו מקבל בעצמו אלא באמצעות הכיסוי שעליו. ולכן כלי מתכת מצופה אכן יקבל טומאה, כיון שאף פשוטי כלי מתכות מקבלים טומאה, ורק כלי עץ או עצם שמקבלים טומאה רק בהיותם בעלי בית קיבול - בזה פסק הרמב"ם שאם הם מצופים בטל מהם שם בית קיבול.

עוד מחדש הגר"מ פ" שכל נידון זה שייך רק באופן שלקח כלי שנגמרה מלאכתו כך, וציפהו במתכת, שאז יש לדון אם הכיסוי ביטל את ה'בית קיבול' של הכלי הפנימי, ויש לדון מהו הדבר ה'מקבל' אם חלקו הפנימי של הכלי או הציפוי. אך כלי שמעיקר עשייתו הוא נעשה באופן זה שהוא עשוי משני מינים, מעץ מבפנים ומתכת מבחוץ, בכה"ג אי אפשר לדונו מצד סברא זו, כיון שאין כאן שני כלים אלא כלי אחד - וכל מה שיש לדון הוא בכלי כזה העשוי מתערובת עץ ומתכת, מה עיקר החשיבות שלו - ככלי עץ או ככלי מתכת.

ומעתה, כשנבוא לדון בשאלת הגמרא שיש לטמא את השולחן אף שהוא כלי עץ העשוי לנחת כיון שהוא מצופה זהב, אפשר לבאר שכוונת הגמרא שיש לדון את השולחן ככלי אחד המורכב משני מינים, ובכה"ג בודאי אף הרמב"ם מודה שאין לדון את הכלי כדון כלי עץ שציפהו זהב, ואם כן יטמא השולחן מחמת היותו עשוי גם מזהב. ועל כך מיישבת על כך הגמרא דשאני שולחן דאיכרי עץ - ואין כוונת הגמרא שהזהב עצמו נחשב לעץ ואין כאן כלל שם 'זהב', אלא הפירוש הוא שהשולחן אינו נחשב ככלי אחד העשוי מעץ וזהב, אלא ככלי עץ המצופה זהב - וממילא אין לו להיטמא לדעת הרמב"ם שכלי עץ המצופה זהב אינו מטמא, כי הציפוי מבטל את ה'כלי קיבול' של העץ, ומאידך הציפוי אינו חשוב דיו כדי לטמא מצד עצמו את הכלי.

"על ראיתו

של הרמב"ם

מדברי

הגמרא

בחגיגה תמה

הכס"מ,

שהלא

מסוגיית

הגמרא

מפורש

להיפך.

וכן הקשה

הרא"ש

וכתב: והוא

עיין במשנה

ולא בגמרא"

לתרומות והקדשות

ניתן לפנות למייל
המערכת

כל תרומה מסייעת
בהפצה רחבה של
הגליון